

Xosé Alfredo Pereira Martínez

Organización galega de comunidades de montes veciñais en man común

Quérolle agradecer ao Consello da Cultura Galega que nos convidara a participar nestas xornadas sobre incendios, e á parte quero sinalar que a data é oportuna, porque os lumes apáganse no outono, no inverno e cun debate sosegado, tranquilo e sen a presión das chamazas.

Penso que coincidimos os do sector do monte, e os do monte veciñal no que din as estatísticas en que máis do 90% dos incendios son intencionados. Xa que logo, pódese dar a entender que hai intereses, hai causas e condicionantes para que os montes ardan. Entendemos que é preciso analizar os lumes forestais dentro do sistema que está condicionado por factores políticos, sociais, económicos, psicoculturais e mesmo psicolóxicos.

Entendemos que para analizar a cuestión da loita contra o lume na política de perspectiva de futuro creo que é bo ter en conta algunhas consideracións. Nun momento o monte veciñal foi o soporte do complexo agrogandeiro, a sociedade rural galega tiña no monte un medio de vida, e isto quería dicir que había unha relación monte-veciñanza e que os veciños e veciñas vivían a carón do monte.

Despois do franquismo prodúcese a usurpación dos montes veciñais aos seus titulares a favor dos concellos, lévase adiante o plan forestal español que encheu os montes de piñeiros e eucaliptos, que expulsou as outras producións que se daban no monte, que creou conflitos no mundo rural e que botou fóra as persoas, ou polo menos a xente comezou a pensar que esas xa non eran as súas propiedades. Política negativa que continuou ata hai ben pouco coa forestación de terras agrarias.

Foi esta unha política totalmente errada, que chegou a plantar eucaliptos en zonas susceptibles de calquera tipo de cultivo ou aproveitamento gandeiro. É dicir, rómpese aquela ordenación natural que supuña que entre monte e casas, os lugares das aldeas e das parroquias había ou prados ou terras de cultivo. E agora entre monte e casas hai monte, árbores.

A isto habería que engadir o cambio na sociedade, nos anos 50-60 pásase dunha economía agraria de autoconsumo a unha de mercado, co cal o monte deixa de ter funcións. E penso que neste momento non é que empece a perder valor pero si empeza a ser considerado o monte veciñal e man común como un monte máis, xenérico, non como un monte onde si que teñen que ter intereses e beneficios os seus titulares. Comézase a conceptualizar o monte veciñal como se fose un monte máis.

Creo que podemos reflectir isto de forma gráfica en sucesivas situacións. Houbo un primeiro momento en que o lume estaba no monte e os veciños e veciñas acudían a combatalo. O monte era un dos medios de vida. Chega outro momento en que teñen que andar as forzas da Garda Civil buscando xente para apagar os lumes. O veciño e veciña considera que o monte xa non é del. E en terceiro lugar outro en que a xente contempla os lumes ben en directo ou ben vendo a televisión e non fai absolutamente nada; é dicir, o monte perde valor. Pásase dun monte asociado ao sistema agrogandeiro a un monte abandonado nun 50% e repoboado de forma monoespecífica noutro 50%. Con isto quero dicir que o monte veciñal deixa de ser un dos medios de vida da sociedade labrega e tamén empeza a ser o gran descoñecido da sociedade galega. A min paréceme que a problemática dos lumes hai que enfocala neste contexto.

As causas que producen o lume son moitas, distintas en cada sitio, de aí que sexa complicado o seu combate. Por facer unha clasificación, e sen ánimo de ser reiterativo, creo que hai causas estruturais, modifícase a función do monte, os lindes están mal feitos ou non se fan, hai usurpacións e ocupacións do monte veciñal e de man común, enténdese o monte como sinónimo do forestal e sométese a unha política forestal, conceptúase o monte veciñal como unha reserva de chan barato e a expensas de intereses especulativos e económicos, hai unha diversidade de comunidades de montes e, no entanto, a Administración anterior optaba por unha política de montes uniforme sen ter en conta as diferenzas e os graos de organización de cada comunidade de montes.

Hai causas políticas que provocan os incendios, como fiscalidades inaxeitadas, falta de ordenación das terras e do uso destas, falta de planificación agrogandeira e existencia de lexislacións lesivas como é a da enerxía eólica e mais a do chan. Na fiscalidade, no relativo á enerxía eólica este debe ser dos poucos en que se posúe a riqueza e que menos recibe. Ademais estamos pagando un tanto por cento no recibo para beneficiar as empresas, algo que non sabía.

Non se considera o monte veciñal e man común como prevalente e hai unha falta de política ambiental. Hai tamén intereses enfrontados, gando sen dono, gando ceibo, industria do lume que se crea a partir da extinción dos incendios, caza, animais soltos, abandono de leiras, recualificación de terreos, investigacións para as actividades extractivas.

Tamén existen causas silviculturais como monocultivos forestais, desordenación das masas boscosas, especies invasoras, marcos de plantación inaxeitados que impiden a entrada de maquinaria. Podíanse analizar máis causas, pero destacamos estas.

Na loita contra os incendios forestais habería que distinguir tres facetas ou tres etapas:

Medidas preventivas, loita de extinción e a investigación e denuncia dos culpables.

Desde a nosa organización sempre fomos moi críticos coa anterior lexislación pero si que dixemos que o sistema de extinción era un sistema que lle preocupaba á Consellería de Medio Ambiente de daquela, e que tivo éxitos contra os incendios; pero do mesmo xeito que dicíamos isto con toda a firmeza, tamén dicíamos que nunca existiu unha política preventiva en absoluto. Nós non entendemos a política preventiva como ter os montes limpos, xa que estes tamén arden, acaba de dicilo o compañeiro de Baroña, nin ter os puntos de auga preto ou as pistas axeitadas. Penso que a verdadeira política preventiva consiste en analizar as causas que provocan os incendios e formular alternativas e, seguindo o dito anteriormente, haberá alternativas políticas, lexislativas, silviculturais, dependendo das causas.

Para as causas estruturais e políticas penso que a Consellería debería cumprir a lexislación vixente, sobre todo en dous

aspectos fundamentais como son velar pola integridade do monte veciñal, que non se fixo ata agora, facer os deslindes, asesorar as comunidades e facer plans de aproveitamento dos montes. Isto está reflectido na Lei de montes vixente actualmente.

Elaboración de ordenación e plans do territorio onde se indique a cantidade e o tipo de arborizado de cada sitio.

Elaboración de plans agrogandeiros onde se contemplen os aproveitamentos do monte como produto de calidade, carne, mel, cogomelos, onde se potencien as funcións sociais e ambientais do monte. Aproveitamento da biomasa, implantación en todo o sistema educativo dunha educación ambiental –non me refiro a campañas ou slogans de dous ou tres días. Estoume referindo a unha verdadeira educación ambiental en todos os niveis do ensino.

Para os intereses encontrados, creo que o monte veciñal común son terras de grande extensión e que todos os usos poden e deben ser compatíbles. O que se precisa é desenvolvemento lexislativo que favoreza esta compatibilidade, e sobre todo que respecte a decisión última dos donos da terra que son os veciños e veciñas comuneiros.

Nun caso paradigmático como os catastros, hai unha escolma de montes acolléndonos ás medidas ambientais, que son bastante acertadas. Quixeron poñer en práctica unha ordenación de gando nas súas terras chegando a acordos con gandeiros, e atopámonos co problema de que os catastros son irrealis, son falsos. Onde hai gando pastando debaixo das árbores, para o catastro é forestal. E entón de aí non o saca ninguén porque non dan a autorización para facelo.

Temos políticas lexislativas inaxeitadas. Hai decretos que a simple vista poden parecer oportunos, pero que se lexislan desde fóra de Galicia e están errados. E estou falando da prohibición do cambio de uso que se aprobou no Parlamento español desde os 30 anos cando hai un incendio. É negativo para Galicia; por esa regra de tres no monte galego só haberá árbores en 30 anos e nada máis, cando habería que explotar outro tipo de posibilidades de uso para cuestións silvícolas habería que adaptar as devasas, como dicía o compañeiro de Baroña. Non teñen continuidade

pola distancia de plantacións, promoción de pastos para o gando, ruptura das masas boscosas.

En canto á extinción de incendios, penso que a Administración debe ser a única que teña competencia na faceta da loita, e isto por varios motivos. Evidentemente debe estar deseñada desde as comarcas, e coa participación das comunidades ou mancomunidades na organización do traballo e mesmo na contratación. Isto por dous motivos: a loita contra os incendios forestais é en definitiva unha loita a favor do medio natural, e este non debe ter padriños privados. Se a Administración é a única encargada de combater os incendios, estamos eliminando as industrias do lume, e eu non creo que se poida combater o lume desde o negocio, senón que o hai que combater desde a óptica dun servizo social. A máxima das empresas é: canto máis volume de traballo, máis negocio. E iso é un perigo. Máis nesta política, que para nós debería ser competencia exclusiva da Administración galega. Habería que facer algúns cambios, e considero un erro a subvención que se lle dá ás comunidades e aos concellos para as brigadas de extinción do verán, xa que están formadas por persoal non cualificado e sen medios técnicos. A loita contra o lume deberá ser con persoal cualificado, e a Administración teno. Ten que haber convenios de colaboración coas comunidades e cos concellos para ter durante todo o ano brigada de traballo no monte e, en último caso, durante o verán si pode haber apoio ou complemento ás que teña a Administración para a loita da extinción.

Cumpriría elaborar un protocolo de actuacións. Non se sabe que funcións ten o director de incendios, o concello, as comunidades, os veciños. En definitiva, non hai protocolo de actuacións que diga que facer despois dos incendios.

E a terceira faceta sería a de investigación. Tamén creo que debe ser competencia da Administración, en todo caso mellorando o funcionamento que daba resultado das brigadas de información de incendios forestais.

Hai que considerar que a loita contra o lume ten que ser unha loita da sociedade, do país, hai que sentar nunha mesa, chámese consello forestal (como nos informou o director xeral de

Montes) ou chámese mesa por un monte sen lumes, onde esteamos todos e analicemos as causas do lume. E sobre todo creo que tamén temos que cambiar a actitude dos veciños e veciñas comuneiros. Temos que pór en valor os nosos montes, temos que decatarnos de que somos titulares dunhas terras de gran valor cultural, ecolóxico, económico. Temos que buscar unha relación entre monte e veciñanza, que pode ser distinta en cada sitio, e volver ao sistema de antes, buscando novas fórmulas en vellos sistemas. Se antes era sociedade rural labrega monte-veciñanza agora ten que ser comunidade de montes-monte.

Deste xeito conseguiríase que os lumes nos montes non fosen a catástrofe que hoxe son.